OLGA COSOVAN
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” (Chişinău)

CÎMPUL CONCEPTUAL ÎN RAPORT CU SISTEMELE SEMIOTICE

Studiile de lexicologie şi operele lexicografice de referinţă, dicţionarele explicative ale limbii, elaborate de instituţii academice, încearcă să ordoneze vocabularul, subordonînd universul alfabetului, deşi mişcarea browniană a cuvintelor şi sensurilor se opune cu vehemenţă ordonării. Delimitarea (nu întotdeauna foarte exactă) a cîmpurilor lexicale pare să fie un pas spre facilitarea descrierii lexicului, cel puţin, construirea prealabilă a cîmpurilor lexicale/noţionale permite să se urmărească, în interiorul acestuia, anumite structuri şi ierarhii.

Descrierea vocabularului, de regulă, urmăreşte unul dintre cele două obiective pragmatice: elaborarea dicţionarelor şi predarea unei limbi ca limbă străină. Didactica limbii, spre deosebire de descrierea exhaustivă a lexicului ei, ajunge să prezinte empiric serii de cuvinte (substantive, verbe, adjective), al căror statut de unităţi fundamentale este incontestabil, dar care sînt oferite şi asimilate nu în ordinea lor alfabetică, ci încadrate într-un ansamblu. Orice începător, care învaţă o limbă,memorează, mai întîi, denumirile obiectelor care îl înconjoară în clasă, numele comune ale fiinţelor umane, ale ocupaţilor/ profesiilor celor care au relevanţă pentru elev, unele denumiri ale fenomenelor meteo, ale unităţilor de timp, ale obiectelor vestimentare etc., etc.

Ideea de a lucra la dicţionare pornind de la structurarea cîmpurilor a şi fost pusă în aplicare în procesul de elaborare a DELM II şi a altor opere lexicografice ulterioare: „Conform acestei metodici, materialul a fost redactat nu după alfabet (adică «de al cuvînt la cuvînt»), ci după clase de cuvinte – morfologice, semantice, derivative şi tematice”[1]. Această abordare a vocabularului în procesul de redactare a dicţionarului explicativ a generat investigaţii ale claselor semantice reprezentative (mai ales verbe). Astfel, o bună parte a lexicului românesc s-a aflat în vizorul doctoranzilor de la ILL al AŞ din anii ’80, care au cercetat anumite clase/ grupe lexicale. Este evident că nu toate unităţile de vocabular s-au bucurat de această atenţie şi, probabil, nici nu era nevoie să se reia o metodologie de cercetare, confirmată deja,pentru unităţi similare. Descrierea lexicului ar impune însă o împărţire *fără rest* a tuturor unităţilor limbii, prin raportarea lor la anumite grupuri lexicale sau, eventual, încadrarea în anumite cîmpuri.

Delimitarea cîmpurilor (ca idee, de construire riguroasă a unei tipologii a cîmpurilor lingvistice, incluzînd ***cîmpurile lexicale*** ca generic pentru cîmpurile noţionale, semantice, derivative, conceptuale, impune criterii de selectare a materiei de limbă. Evident, cîmpul derivativ şi cel semantic sau conceptual vor avea componenţă diferită, avînd acelaşi cuvînt-titlu.

Abordarea cîmpului conceptual[2] în extindere – de la cel lexical, noţional, semantic, derivativ – spre o totalitate de cîmpuri lexico-semantice interior organizate, centrate pe o idee, se racordează la descrierea ideografică a vocabularului.

Cîmpul conceptual, spre deosebire de cel noţional, apare în limbă mult mai amplu, mai larg şi include unităţi de vocabular din diferite clase morfologice, unite prin asocieri

BDD-A25935 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:06 UTC)

87

logice evidente. Desigur, unităţile semnificative, cu precădere verbele, substantivele, adjectivele şi adverbele constituie esenţa unui atare cîmp. În plus, cîmpul conceptual se completează, într-un context sociocultural, prin substantivele proprii, aflate la periferia cîmpurilor noţionale. Este vorba de nume de personalităţi marcante,denumiri geografice şi nume comerciale de producători sau produse etc.

Un cîmp conceptual care vizează un anumit domeniu de activitate umană va include:

a. numele persoanelor implicate în proces;
b. denumirea activităţilor;
c. coordonatele lor spaţial-temporale;
d. mecanismele şi instrumentele utilizate;
e. produsele activităţii;
f. echipamentul, vestimentaţia specifică;
g. caracteristicile speciale ale procesului, ale produselor etc.;
h. realiile adiacente şi tangenţiale etc.

Problemele pe care le generează însă descrierea ideografică a lexicului sînt cauzate de anularea ordinii alfabetice a dicţionarelor tradiţionale. Altfel spus, fiecare unitate descrisă va fi încadrată într-un cîmp conceptual,dar, la prima vedere, este dificil să detectăm cîte şi care vor fi cîmpurile conceptuale descrise. Conform datelor folcloristicii şi etnografiei, pentru constituirea unei comunităţi (oricît de primitive) este necesară crearea a 16 sisteme semiotice primare. Acestora le corespund, în lexicul şi prezentarea ideografică a limbii, cîmpuri conceptuale extinse.

1. Sistemele respective, menţionate de Iu. V. Rojdesnvenskii, sînt:
a. Semnele naturale descifrabile
b. Semnalmentele umane
c. Predicţiunile
d. Arhitectura
e. Vestimentaţia
f. Artele aplicate
g. Artele plastice
h. Ornamentele
i. Mişcările corporale
j. Semnalele sonore
k. Unităţile de măsură
l. Punctele de orientare
m. Jocurile
n. Tradiţiile
o. Credinţele/ religia
p. Limba[3]

Pornind descrierea limbii de la sistemele semiotice menţionate, vom constata posibilitatea de a structura vocabularul în cîmpuri conceptuale subordonate noţiunii dominante în denumirea sistemului semiotic. Deşi eterogene, aceste sisteme includ unităţi din clase gramaticale şi cîmpuri lexicale diferite, iar organizarea lor este similară cu cea a limbilor naturale vii. Paradigmatica elementelor, sintagmatica şi solidarităţile lexicale conturează structura şi limitele fiecărui cîmp conceptual.

Astfel, sistemul semiotic al ***semnelor naturale descifrabile*** se constituie din cuvinte care numesc (prin substantive, verbe, adjective, adverbe) fenomene ale naturii, starea meteo,adecvate anotimpului şi zonei geografice; plante şi animale, stări şi comportamente ale acestora. Cîmpul conceptual NATURĂ/ UNIVERS se suprapune peste acest sistem semiotic, dar o parte din el se regăseşte în sistemul ***puncte de orientare, unităţi de măsură.***

BDD-A25935 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:06 UTC)

88

Dacă se pretinde o descriere exhaustivă a lexicului, aici se vor încadra mii de cuvinte, denumiri ale speciilor de plante şi animale, părţi ale lor,însoţite de adjective ce caracterizează starea acestora, operaţiile de întreţinere sau îngrijire,denumirile de rase şi soiuri cultivate, familiare vorbitorului într-o anumită zonă geografică într-o perioadă. Soiurile de mere sau struguri, relevante pentru spaţiul românesc contemporan, pot să nu fie semnificative pentru cei care cultivă, în altă parte, portocali sau mango, precum nici pentru noi nu spune nimic numele unui soi de mango.

Denumirile bazinelor acvatice, ale fluviilor, lacurilor, mărilor, substantivele comune şi proprii care numesc forme de relief servesc concomitent şi sistemului semiotic prezentat, dar constituie şi punctele de orientare în spaţiu. În continuarea lor, se aranjează toponimele. Denumirile de zone geografice, localităţi sau chiar străzi „ascund" o climă, condiţii meteo, se încarcă, într-un context sociocultural, de conotaţii. Predeal, Sinaia, Buşteni sau Costineşti, Năvodari în limba română actuală nu sînt doar nume de localităţi, ci şi indicii de munte sau litoral.

Sistemul semiotic ***arte aplicate*** include activităţile de muncă (serii de verbe care numesc operaţiile specifice, prin care se confecţionează, întreţin, exploatează respectivele produse ale artelor aplicate), numele realizatorilor lor, instrumente cu care se lucrează, produsele activităţii de muncă: aparate, mobilă, veselă, obiecte funcţionale de tapiserie, bucate etc., cu specificarea despre funcţie, design, stil, material, aspect, stare, constituind o parte esenţială a cîmpul conceptual ***cultură materială*****,** alături de arhitectură, vestimentaţie, ornamente.

La rîndul său, secţiunea *arhitectură*, în acest cîmp conceptual, va include nu doar denumirile de construcţii, tradiţionale româneşti şi ale altor popoare, ci şi detaliile arhitecturale, termeni specifici amenajării spaţiului, încăperi şi elemente ale lor, detalii de design de interior, stiluri etc., iar periferia va include nume de arhitecţi şi monumente. *Vestimentaţia*, de asemenea, va cuprinde o gamă vastă de obiecte care constituie portul (nu doar actual sau numai românesc), accesorii, podoabe, detalii, modele, producători etc.

Abordarea lexicului din această perspectivă creează o viziune asupra lumii prin prisma semnelor de descifrat, codificate prin limbă şi descifrate prin limbă. În cazul neînţelegerii semnelor, nu numai a sensului cuvintelor unei limbi, comunicarea umană devine imposibilă. O demonstrează – cu prisosinţă, dar şi spre regret – atît lectura unor texte literare de către cititorul mediu, cît şi audierea/ vizionarea emisiunilor TV.

BDD-A25935 © 2009 Academia de Ştiinţe a Moldovei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 19:57:06 UTC)